

ISIXHOSA ULWIMI LOKUQALA OLONGEZELELWEYO: IPHEPHA I
ISIXHOSA FIRST ADDITIONAL LANGUAGE: PAPER I

Ixesha: 2½ liyure

Amanqaku: 100

QAPHELA

1. Eli phepha lemibuzo linamaphepha ali-15. Nceda ujonge ukuba iphepha lakho leemviwo liphelele.
 2. Eli phepha linamaCANDELO amane.
ICANDELO A: Izicatshulwa (30)
ICANDELO B: Ushwankathelo (10)
ICANDELO C: Imibongo (30)
ICANDELO D: Ukusetyenziswa kolwimi (30)
 3. Phendula yonke imibuzo ngesiXhosa.
 4. Funda ngenyameko uze uphendule imibuzo ngokwemiyalelo yayo.
 5. Umthamo wempendulo mawukhokelwe ngamanqaku.
 6. Qwalasela upelo nolwakhiwo lwezivakalisi.
 7. KwiCandelo C **unyanzelekile** ukuba uwuphendule **Umbuzo 3.1**, umbongo ongamiselwanga.
 8. Nombola iimpendulo zakho ngokwendlela esetyenzisiweyo kwiphepha lemibuzo.
 9. Bhala ngokucacileyo nangokucocekileyo.
-

ICANDELO A IZICATSHULWA

UMBUZO 1

Funda ngenyameko ezi zicatshulwa zingezantsi uze uphendule imibuzo elandelayo.

1.1

IINTSAPHO EZININZI ZISHIYA IILALI ZIYA EZIDOLOPHINI

- 1 libhasi neekhombi, zithutha abantu yonke imihla zibasa ezidolophini. Azihambi zilayishe nje abantu ababini nabane, koko zilayisha ziphuphume zibashiye bekhathazekile abafike sezigcwele. Zihamba emini nasebusuku, azinaxesha litheni. Azibaleki ngako endleleni zisusa amaphepha. Azihlali edolophini kuba zifika kukho ityhu yabo bafuna ukukhe bathi tsi emakhaya. Kaloku aba ngabantu abafuna ukuya kulungisa izinto ezithile emakhaya. Abaqhubi bezi zithuthi wofika bexakekile bekhwaza abantu. Abanini beeteksi ngamadoda amakhulu anemizimba emikhulu etyebileyo nezisu ezikhulu ngenxa yemali eninzi engena mihla le ezibhankini zabo.
- 2 Ngelinye ixesha iiteksi zithutha abantu abadala abahamba bodwa. Ngelinye ixesha ezi teksi zilayisha abantwana abazihambela bodwa. Lonke usapho lukhe luqashe iteksi xa lufuna ukundwendwela iindawo ezikude ngeholidi. Yintoni na le ifunwa ngabantu ezidolophini? Abantu babeka izizathu ngezizathu bakubuzwa ukuba baleqa ntoni edolophini beshiya amakhaya abo ngemva nje. Esona sizathu sidla ngokubekwa phambili sesokuba akukho misebenzi emakhaya, imisebenzi isezidolophini. Imisebenzi ekhoyo emakhaya ayihlawuli mali ixolisayo okanye eyanelisayo anokuthi aphile ngayo umntu nosapho lwakhe. Imali iyafuneka kule mihla kuba yonke into yenziwa ngemali. Ngubani oza kube ehleli nje ezilalini, elamba, babe abantu alingana nabo abaziintanga zakhe abahlala ezidolophini besebenza, besitya, benxiba? Kaloku abantu abamnyama sebaba ngamakhoboka omsebenzi wasemLungwini. Akusalinywa njengakuqala, abantu bayeka nokufuya. Abantu kule mihla baphila ngokuthenga ezivenkileni. Esesibini isizathu sesokuba izinto zifumaneka ngamaxabiso aphantsi ezidolophini.

3 Umntu uyifumana lula yonke into ayifunayo edolophini. Esinye isizathu esibangela ukuba abantu bafune ukuya kuhlala ezidolophini kukuba izinto ezininzi zifumaneka ngamaxabiso aphantsi. Mininzi imizi-mveliso esezidolophini apho kwenziwa khona ezi zinto sizisebenzisa emakhaya yonke imihla. Izinto ezenziwa kwimizi-mveliso zithengiswa ngamaxabiso aphantsi. Iivenkile ezinkulu okanye iisuphamakethi ezininto yonke zikwafumaneka ezidolophini. Masikhumbule ukuba kweli xesha sikulo izinto ezifunwa ngumntu osezilalini ziyafana nezinto ezifunwa ngumntu oselokishini okanye edolophini. Ilali yilali nje ngegama, hayi ngokwendlela ekuphilwa ngayo. Abantu batya *ifish neechips neKentucky* phakathi elalini bakugqiba bathobe ngeCoke. Zikhona ke nezinye izizathu ezininzi ezibangela ukuba abantu bafune ukufudukela edolophini.

[Sithathwe kwincwadi uVimba, ibanga le-12, iphepha lama-45 saza salungiselelwa u-FAL ngabakwa -IEB]

Iglosari

Ziphuphume	Zigcwale qhu/Zizale qhu
Zisusa amaphepha	Zibaleka ngesantya esiphezulu/ Zibaleka kakhulu
Ityhu	Umgca
Bathi tsi	Baye
Ayihlawuli	Ayibhatali
Ngamakhoboka	Zizicaka

1.1.1 Funda umhlathi woku-1.

- (a) Xela ukuba umbhali uthi iibhasi neekhumbi zibasa phi abantu. (1)
- (b) Cacisa indlela abaye bazive ngayo abantu bakushiya zizithuthi abafika zigcweleyo. (1)
- (c) Nika amaxesha eziye zihambe ngawo ezi zithuthi xa zisiya edolophini. (1)
- (d) Ucinga ukuba izisu ezikhulu zoonoteksi zenziwa yintoni? (1)

1.1.2 Funda umhlathi wesi-2.

- (a) Bhala phantsi esona sizathu sibekwa ngabantu sokufuna ukuya ezidolophini. (1)
- (b) Imisebenzi emakhaya ihlawula imali:
Ketha impendulo kwezi:
 - (i) Umntu angaphila ngayo nosapho lwakhe.
 - (ii) Encinci umntu angenakuphila ngayo nosapho lwakhe.
 - (iii) Eninzi kakhulu. (1)
- (c) Chaza ukuba kutheni imali ifuneka. (1)

1.1.3 Funda umhlathi wesi-3.

- (a) Bhala esinye isizathu sokuba abantu bafune ukuya kuhlala ezidolophini. (1)
- (b) Xela ukuba zenziwa phi izinto ezithengiswa ngamaxabiso aphantsi. (1)
- (c) Chaza ukuba abantu basezilalini xa besitya *iichips and fish* baye bathobe ngantoni. (1)
- [10]**

1.2 Funda le ncoko uze uphendule imibuzo elandelayo.

Nksk. Maya	Tata kukho lo mntu unkqonkqozayo. (<i>Utsho esebeza.</i>)
Mnu. Maya	Ayingawo la masela kodwa nkosikazi?
Nksk. Maya	Andazi kodwa ndiva ilizwi ingathi nguZolile.
Mnu. Maya	(<i>Aphakame aye kuvula.</i>) Uvela phi kwedini, kunini ndikuxelela ngokuhamba ngobusuku? Khona yintoni le inuka kuwe, kutheni ngathi unxilile nje? Lixesha lokubuya eli kwedini? Intsimbi yokuqala ekuseni (01h00), utheni uyagula apha entloko, uligeza?
Zolile	Awu! Awufuni na ukuba ndifunde? <i>Besinegroup discussion.</i>
Mnu. Maya	Ezingeli xesha ndiyazoyika. Ikho le nto uyenzayo kwedini, iza kuvela.
Zolile	Eyi!! Tata uza kuflashisa yonke le nto ndiyifundileyo, ndiyabhala ngomso.
Mnu. Maya	Ungalala ngoku, kodwa ngomso ndiya esikolweni. Inoba uqhuba kakuhle mos ngale ndlela ufunda ngayo. (<i>Kusasa uMnu. Maya uhamba nonyana wakhe uya esikolweni.</i>)
Mnu. Maya	(<i>E-ofisini yeprinsipali.</i>) Molo Mnumzana.
Prinsipali	Molo tata, besele sixakiwe ukuba uza nini apha esikolweni, kudala sikubhalela iileta sikucela ukuba uze esikolweni. Impendulo ibisoloko isithi anikho.
Mnu. Maya	Intoni? Zange ndafumana leta mna.
Prinsipali	Thetha kwedini.
Zolile	Ngutitshala uSiyo lo usoloko endibuza ukuba kutheni ndingawenzi umsebenzi ndisoloko ndilele eklassini.
Mnu. Maya	(<i>Emqhwaba ngempama enomsindo.</i>) Usebenzisa iziyobisi kwedini, kudala ndiyikrokrela le nto, uza kundazi, ndizakubonisa. (<i>Utsho embetha.</i>)

[Sithathwe kwincwadi *isiXhosa nguMdiliya*, ibanga-12, iphepha lama-63, saza salungiselelwa u-FAL ngabakwa-IEB]

Iglosari

Ligeza	Umntu ogula ngengqondo/ophambeneyo
---------------	---

- 1.2.1 Chaza ukuba uMnu. Maya ucinga ukuba ngubani lo unkqonkqozayo. (1)
- 1.2.2 Xela ukuba ngubani ove umntu onkqonkqozayo. (1)
- 1.2.3 Chaza ukuba uMnu. Maya umve enuka ntoni uZolile xa emvulela. (1)
- 1.2.4 UZolile ufike ngabani ixesha? (1)
- 1.2.5 Nika isizathu esibangele ukuba uZolile afike ngeli xesha. (1)
- 1.2.6 Gqibezela:
- UMnu. Maya uye waya kubuza yonke into e ... (1)
- 1.2.7 Chaza ukuba wothuswe yintoni uMnu. Maya akufika kule ndawo uyichaze ngasentla. (2)
- 1.2.8 Bhala izinto zibe **mbini** utitshala uSiyo aziqaphele kuZolile. (2)

[10]

- 1.3 Funda esi sibhengezo ntengiso singezantsi uze uphendule imibuzo elandelayo.

INOLAC, UBISI OLUNGENAYO ILACTOSE!!

Inekhalsiyam, uvithamin D kunye nencasa
Yenza ukucoleka kokutya kubelula
(Phinda wonwabele ubisi)

[Ithathwe kwi-intanethi u-<www.google.com>, yaze yahlelwa ngabakwa-IEB]

- 1.3.1 Chaza igama lale nto ithengiswa apha. (1)
- 1.3.2 Le mveliso ithengiswa apha yenziwa yinkampani yakwa:
Khetha impendulo kwezi:
- (a) Nolac
 - (b) Clover
 - (c) First Choice
- (1)
- 1.3.3 Nika izinto zibe **ntathu** ezibalulekileyo emzimbeni ezifumaneka kule nto ithengiswa apha. (3)
- 1.3.4 Chaza ukuba yintoni le ingekhoyo kule mveliso ithengiswa apha. (1)
- 1.3.5 Chaza ukuba le mveliso iluncedo njani emzimbeni. (2)
- 1.3.6 Bhala kwakhona le ntetho ngesiXhosa:
'Enjoy milk again.' (2)

[10]

ICANDELO B USHWANKATHELO

UMBUZO 2

Funda esi sicatshulwa singezantsi uze usishwankathele ngawakho amazwi.

QAPHELA:

- Bhala amagama angama-50 ukuya kwangama-60 ukubonisa ukuqonda.
- Bhala ingongoma ibe NYE kwisivakalisi ngasinye.
- Ungabhala izivakalisi **ezihlanu ezinomthamo OKANYE** umhlathana.
- Bhala phantsi inani lamagama owasebenzisileyo ezantsi kwesishwankathelo.

UKUPHATHWA GADALALA KWABAFAZI

ULona yintombazana eneminyaka eli-17 ubudala. Wayekrelekrele esikolweni, ewuthanda umsebenzi wakhe wesikolo. Ootitshala bakhe babenebhongo neqhayiya ngaye bemthanda kakhulu. Ekuhambeni kwexesha kwaye kwabonakala ukuba umgangatho womsebenzi wakhe wesikolo wehlile. Kwakubonakala nendlela anxiba ngayo ukuba ikhona into engahambi kakuhle. Ngamanye amaxesha wayengasihambi kakuhle isikolo. Ootitshala bakhe bazama ukuqonda ukuba yintoni na ingxaki yakhe. Xa ebuzwa ebengachazi nto. Kude kwabhalelwa umama wakhe ileta wacelwa ukuba akhe afike esikolweni kodwa zange aye.

ULona ude wachaza ukuba ingxaki kukuba umama wakhe uyabethwa yonke imihla ngutata wakhe. Yabakhathaza le nto ootitshala kuba uLona wayengenzi kakuhle tu esikolweni. Bamcebisa ukuba aye kuxela emapoliseni. ULona wabalisa ukuba xa besilwa abazali bakhe wayemana ukungena phakathi kwabo ezama ukukhusela umama wakhe. Loo nto yayisenza ukuba utata wakhe ambethe naye ngemvubu. Kaloku utata wakhe wayenxila kakhulu. Le meko yakokwabo yayimkhathaza kakhulu, imenza angakwazi nokufunda ngenxa yengxolo nokusoloko enexhala lento eza kwenzeka kumama wakhe akufika utata wakhe enxilile.

Ngenye imini wafika utata wakhe ebusuku ngentsimbi yeshumi elinanye enxilile, wafuna ukutya. Umama kaLona wayilungiselela ukutya indoda yakhe, wasuka wangxola utata kaLona esithi uyacothozisa. Wathi xa emnika ukutya suka wamgibisela ngepleyiti yokutya esithi ukutya kuyabanda. Yawa phantsi ipleyiti yophukela ebusweni bukamama kaLona. Utata kaLona wabanomsindo kakhulu, wathatha loo pleyiti yophukileyo wambetha ngayo apha ebusweni. Wakhala uLona wabiza abamelwane. Bafika abamelwane bamxelela ukuba makabize amapolisa, wawabiza. Afika amapolisa wabanjwa utata kaLona. Amapolisa amxelela umama kaLona ukuba unelungelo lokuya kwinkundla yamatyala acele ukukhuseleka ukuze umyeni wakhe abekude kwindawo akuyo nokuba angakhululwa ejele. Wayenza loo nto umama kaLona, batsho bahlala kamnandi. Waphucuka nomgangatho womsebenzi wesikolo kaLona. Bavuya ootitshala kuba babesazi ukuba uLona ungumntwana owuthandayo umsebenzi wakhe wesikolo. Ukuphela konyaka uLona waliphumelela emagqabini ibanga lematriki.

[Sithathwe kwincwadi *Masikhanyise*, ibanga le-12, iphepha 23 saza salungiselelwa u-FAL ngabakwa-IEB]

Iglosari

Gadalala	Kakubi
Wayekrelekrele	Wayekleva
Uyacothozisa	Uthatha ixesha elide kakhulu
Yophukela	Yakrobokela

10 amanqaku

ICANDELO C IMIBONGO

Phendula yonke imibuzo esetwe kwimibongo.

UMBUZO 3

3.1 UMBONGO ONGAFUNDISWANGA

Funda lo mbongo ungezantsi uze uphendule imibuzo elandelayo.

UMGAQO-SISEKO – N. Sangqu

- 1 Umgaqo-siseko wethu siyazidla ngawo,
Siyazidla kuba ubaluleke kakhulu.
Ngowona uphucukileyo kumazwe onke,
Sithi halala Mzantsi Afrika! Halala!
- 2 Umgaqo-siseko uthetha ngesidima somntu,
Awukhethi bala, budala, buhlanga bamntu,
Ngumncedi kwabakhubazekileyo,
Ngumlamli kwabalilayo.
- 3 Ngumlweli wabantwana noomama,
Ngumkhuseli kwaba dinga izindlu,
Abangenamali yokufunda bonwabile,
Wonke umntu unelungelo lemfundo.

Iglosari

Siyazidla ngawo	Siyawuthanda kakhulu
Kwabakhubazekileyo	Abantu abangakwazi ukuzenzela nto ngenxa yamalungu omzimba angasebenzi kakuhle
Kwabadinga izindlu	Kwabangenazo izindlu/abangenazindlu

3.1.1 Funda isitanza soku-1.

- (a) Chaza ukuba kutheni umbhali esithi siyazidla ngoMgaqo-siseko. (1)
- (b) Umbhali uwubona unjani uMgaqo-siseko waseMzantsi Afrika nowamanye amazwe? (1)
- (c) Caphula umgca/umqolo onesikhuzo. (2)

3.1.2 Funda isitanza sesi-2.

- (a) Chaza ukuba uMgaqo-siseko uthetha ngantoni. (1)
- (b) Nika izinto zibe **mbini** ezingakhethwayo nguMgaqo-siseko. (2)
- (c) Chaza ukuba imbongi ithi uMgaqo-siseko ungumncedi kubantu abanjani. (1)

3.1.3 Funda isitanza sesi-3.

(a) Umgaqo-siseko ungumlweli woobani? (1)

(b) Yinyani okanye **bubuxoki**:

"Abanemali yokufunda bonwabile." (1)
[10]

IMIBONGO EFUNDISIWEYO

3.2 Funda lo mbongo ungezantsi uze uphendule imibuzo elandelayo.

NDITSHUTSHISWA SISAZELA – M. M. M. Duka

- 1 Ndiyabuya, ndiyabuya, Mama!
Ndijonge kwi-eropleyini elandelayo.
Izililo zemilwelwe ezintsana zakho
Ziyandibiza ziyanditshutshisa imihla nezolo.
- 2 Ewe, ndiyayibona loo milwelwe
Kagawulayo kwabo ngquphantsi,
Imizimba izele zizilonda,
Irhutyuza izihlambela iziphekela.
ILandan'iphelile kum ngaphakathi.
Sekuphila wena Mama Afrika wedwa!
- 3 Ngoku ndibhidene nesazela sam!
Esiva izililo zeenkedama
Zesizalo sakho Mama
Ndemka, ndakushiya, ndiyeza ndiyabuya!
Ndatshiseka kukucingela isiqu sam
Kuba sifuna okwaso sodwa.
- 4 Ndiyabuya ndiza nditshutshiswa sisazela sam!
Asisakwazi ukunyamezela ezo zililo!
Zeenkedama ezilala eziplastikini,
Zivunguze iinkunkuma okweehagu,
Ziqubude imigqomo okwezinja.
Kwakha kwanje phina kwaNtu?
- 5 Ndiyabuya, Mama, ndiyabuya!
Ndilindele kwi-eropleyini elandelayo,
Ubunewu-newu baseLandani bundenzakalisile,
Buyidlakazile intliziyo yam,
Iya kubotshwa apho ekhaya nguwe
Xa ndihlamba ndityisa ndilolonga
Amaxhego namaxhegokazi e-Afrika,
Elizwekazi lam lokuzalwa!

3.2.1 Funda isitanza soku-1.

(a) Nika **isixhobo sokubonga** esisetyenziswe yimbongi kumqolo/kumgca wokuqala kwesi sitanza. (1)

(b) Imbongi ithi ibizwa yintoni? (1)

3.2.2 Funda isitanza sesi-2.

(a) Caphula igama elithetha into enye neli binzana/nale ntetho: 'ihanjiswa sisisu.' (1)

(b) Xela ukuba imbongi ibisebenza kweliphi ilizwe. (1)

3.2.3 Funda isitanza sesi-3.

(a) Ngubani lo Mama ithetha ngaye imbongi? (1)

(b) Caphula amagama abe mabini athetha into enye kwesi sitanza. (1)

3.2.4 Funda isitanza sesi-4.

Bhala umqolo/umgca ube mnye apho imbongi isebenzise **isifaniso**. (1)

3.2.5 Funda isitanza sesi-5.

(a) Chaza ukuba ithi imbongi yenzakaliswe yintoni. (1)

(b) Intliziyo yimbongi iya kubotshwa xa isenza ntoni? Cacisa. (2)

[10]

3.3 Funda lo mbongo ungezantsi uze uphendule imibuzo elandelayo.

AFRIKA ZOLA – M. M. M. Duka

Afrika yiba nokuzola!
Abantu babe nokuyola!
Ilizwe libuyisiwe!
Neengqondo zizinziswe!
Mabubhujiswe ubumpi.
Kubunjwe mkhosi wumbi.
Kwakhiwe kutsha iindladla.
Ibhulwe ibhange indlala.
Kutshayelwe bonke ubuhlwempu.
Bungcwatywe bonke ububhulempu.
Iintsana zondleke zikhuseleke.
Abafazi banonelelwe baxabiseke.
Amadoda ahlonelwe adode.
Ubudoda ooFehleli babuqonde.

- 3.3.1 Nika udidi/uhlobo lwalo mbongo. (1)
- 3.3.2 Chaza ukuba kutheni usithi lo mbongo ulolu didi uluxele apha ngasentla ku-3.3.1. (1)
- 3.3.3 Caphula umqolo/umgca othetha into enye nale ntetho ingezantsi:
'Abantu bonwabe.' (1)
- 3.3.4 Nika **isixhobo sokubonga** esisetyenziswe yimbongi kumqolo/ kumgca wesi-3 nomqolo/nomgca wesi-4. (1)
- 3.3.5 Nika intsingiselo yeli gama, 'ubumpi'. Khetha impendulo kwezi:
(a) Ububi.
(b) Ubumfazwe.
(c) Ubukroti. (1)
- 3.3.6 Shwankathela ngawakho amazwi okuthethwa yimbongi kule miqolo/ migca ingezantsi:
'Kutshayelwe bonke ubuhlwempu.
Bungcwatywe bonke ububhulempu.' (2)
- 3.3.7 Bhala izinto zibe **mbini** ethi imbongi mazenzelwe iintsana. (2)
- 3.3.8 Eli gama 'ooFehleli' lakhiwe kuwaphi amagama?
Khetha impendulo kwezi:
(a) Ukuhlala + ukufeza
(b) Ukufeketha + ukuhlala
(c) Ukufa + ukuhlala. (1)

[10]

ICANDELO D UKUSETYENZISWA KOLWIMI

UMBUZO 4

Bhala kwakhona ezi zivakalisi uze ufakele **izivumelanisi** ezifanelekileyo.

4.1 Isifo ... fikile.

4.2 Usapho ... hambile.

4.3 Mna ... khwela ibhasi eya esikolweni.

[3]

UMBUZO 5

Gqibezela le tshati ufakele **izimelabizo** ezifanelekileyo.

Isibizo	Isimelabizo soqobo	Isimelabizo sokukhomba/ sokwalatha	Isimelabizo sokugxininisa/ sogxininiso
Abantu	5.1	Aba	abona
Umzi	Wona	5.2	owona
Isizwe	Sona	Esi	5.3

[3]

UMBUZO 6

Bhala kwakhona ezi zivakalisi **kwingxelo-ntetho**.

6.1 "Bhalani umsebenzi wesikolo," utsho utitshalakazi!

6.2 "Uhlala phi Zola?" Wabuza utata.

6.3 USipho wathi, "Ndifunda ibanga leshumi."

[3]

UMBUZO 7

Bhala kwakhona ezi zivakalisi zingezantsi. Ilenzi ezinomgca ngaphantsi mazibe **kwizixando** ezichazwe kwisibiyeli.

Umzekelo: Usapho lwam ukuthanda. (kwisixando sokwenzana/isenzana)

Impendulo: Usapho lwam luyathandana.

- 7.1 Utitshala ufunda abantwana ukubhala. (kwisixando sokwenzisa/isenzisa)
- 7.2 Umama ubhaka utata ikeyiki namhlanje. (kwisixando sokwenzela/isenzela)
- 7.3 Isela libamba ngamapolisa. (kwisixando sokwenziwa/ isenziwa)

[3]

UMBUZO 8

Bhala kwakhona ezi zibizo zingezantsi zibe **kwisinciphiso**.

- 8.1 Ingubo.
- 8.2 Intloko.

[2]

UMBUZO 9

Bhala kwakhona ezi zivakalisi zingezantsi **kwisilanduli**.

- 9.1 Ndifundile.
- 9.2 Mnike impendulo ngokukhawuleza!
- 9.3 Wabaleka uDon.

[3]

UMBUZO 10

Bhala kwakhona esi sivakalisi singezantsi sibe kula maxesha alandelayo:

Abafundi babhala iimviwo zokuphela konyaka.
--

- 10.1 Kwixesha ebelidlula.
- 10.2 Kwixesha elizayo.
- 10.3 Kwixesha elidlulileyo.

[3]

UMBUZO 11

Bhala kwakhona ezi zivakalisi uze ufakele **isifanekisozwi** esifanelekileyo:

Khetha kwezi:

qhwa	thsu	tsi	cwaka
-------------	-------------	------------	--------------

11.1 Umama usathe ... edolophini uza kubuya ngoku.

11.2 UMartha wamthi ... ngempama.

11.3 Ndimbuze umbuzo wasuka wathula wathi ... akandiphendula.

[3]

UMBUZO 12

Bhala kwakhona ezi zibizo zingezantsi zibe **kwisandiso**.

12.1 Umlambo.

12.2 Isizwe.

[2]

UMBUZO 13

Bhala kwakhona ezi zivakalisi zingezantsi uze usebenzise **isihlanganisi** esifanelekileyo.

Khetha kwezi:

ukuba	kodwa	xa	hleze	kuba
--------------	--------------	-----------	--------------	-------------

13.1 Andiyanga esikolweni namhlanje ... andiphilanga.

13.2 ... ungafundi uza kusokola apha ebomini.

13.3 Ndiyasifunda esi siXhosa ... andisipasi.

[3]

UMBUZO 14

Bhala kwakhona ezi zivakalisi zingezantsi uze usebenzise **isivumelanisi sesichazi** esifanelekileyo.

14.1 USelby uyabonakala ukuba ... tsha.

14.2 USelby ngumntwana ... tsha.

[2]

30 amanqaku

Ewonke amanqaku: 100